

علم اخلاق

(سیمای انسان کامل)

احمد مسائلی

سرشناسه : مسائلی، احمد، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور : علم اخلاق (سیمای انسان کامل) / احمد مسائلی.
مشخصات نشر : خمینی شهر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمینی شهر، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری : ۱۵۲ ص.
شابک : 978-964-10-1420-1
وضعیت فهرست : فیا
نویسی
موضوع : اخلاق اسلامی
شناسه افزوده : دانشگاه آزاد اسلامی. واحد خمینی شهر
رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ۸۳ ع ۴۷/۸/ BP۲۴۷
رده بندی دیویی : ۱۹۱/۶۱
شماره کتابشناسی : ۲۷۲۴۴۰۱
ملی

شناسنامه کتاب

نام کتاب: علم اخلاق

مؤلف: احمد مسائلی

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر

مسئول نشر: اصغر نیکبخت

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۱

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

نشانی نشر و مرکز توزیع: خمینی شهر، منظریه، بلوار دانشجو، ص. پ. ۱۱۹ / ۸۴۱۷۵ تلفن: ۰۳۱۱-۳۶۶۰۰۱۱

پست الکترونیکی:

nashr@iaukhsh.ac.ir

قال علی علیه السلام:
الحمد لله الاول قبل كلّ اول، و الآخر بعد كل
آخر، و باوليته وجب ان لا اوّل له، و باخريته
وجب ان لا آخر له، و اشهد ان لا اله الا الله
شهادة يوافق فيها السرّ الاعلان، و القلب
اللسان

حضرت علی علیه السلام فرمودند:
ستایش مخصوص خداوندی است که نخستین هستی
است قبل از همه نخستین ها و آخرین هستی است بعد
از همه آخرها.

به خاطر نخستین بودنش آغازی ندارد.
و به خاطر آخرین بودنش پایانی برای او متصور
نیست.

شهادت می دهم که معبودی جز ذات پاک او نیست.
شهادتی که درون و برون در آن هماهنگ و دل بازبان
هم صدا باشد.

خطبه ۱۰۱، نهج البلاغه علی علیه السلام

قال على عليه السلام :

قَدْ أَحْيَا عَقْلَهُ وَأَمَاتَ نَفْسَهُ حَتَّى دَقَّ جَلِيلُهُ وَ
لَطَفَ غَلِيظُهُ وَبَرَقَ لَهُ لَامَعٌ كَثِيرُ الْبَرَقِ
فَأَبَانَ لَهُ الطَّرِيقَ وَسَلَكَ بِهِ السَّبِيلَ وَ
تَدَافَعَتْهُ الْأَبْوَابُ إِلَى بَابِ السَّلَامَةِ وَدَارَ
الْإِقَامَةِ وَتَبَيَّنَتْ رَجُلَاهُ بِطُمَأْنِينَةٍ بَدَنَهُ فِي
قَرَارِ الْأَمْنِ وَالرَّاحَةِ بِمَا اسْتَعْمَلَ قَلْبُهُ وَ
ارْضَى رَبُّهُ

از سخنان امام علی علیه السلام:

این سخن در توصیف پوینده راه خدا است.

الله عقل پوینده راه را زنده ساخته و شهوتش را
میرانده است تا آنجا که جسمش به لاغری و خشونت
و غلظت اخلاقش به لطافت تبدیل شده است. برقی پر
نور در وجودش درخشیده و راه هدایت را برایش
روشن ساخته و در طریق الهی او را به راه انداخته،
همواره در مسیر تکامل از بابی به باب دیگر منتقل
شده تا به باب سلامت و سرای زندگی جاودانی راه
یافته و در قرار امن و راحت با آرامش و اعتماد قرار
گرفته است. (اینها همه به خاطر) آن است که عقل و
قلبش را به کار واداشته و پروردگارش را راضی
ساخته است.

فهرست

۱۱	فصل اوّل
۱۵	فصل دوّم
۱۵	مکانیزم حرکت‌های ارادی انسان
۱۶	اندیشه
۱۸	محبت
۲۰	محبت یا شوق یا عشق، نمایشگر اندیشه یا ساختار فکری
۲۱	ساختار فکری انسان
۲۴	یقین
۲۵	۱- علم الیقین
۲۵	۲- عین الیقین
۲۵	۳- حق الیقین
۲۹	شوق
۳۰	عشق
۳۰	اراده
۳۳	فصل سوم
۳۳	ایمان
۳۳	۱- الله
۳۳	۲- يوم الآخر
۳۳	۳- ملائکه
۳۴	۴- آنچه به پیامبر اکرم (ص) نازل شده است
۳۴	۵- کتابهای نازل شده به انبیاء
۳۴	۶- انبیاء
۳۴	۷- ربّ
۳۴	۸- ایمان به غیب
۳۵	۹- لقاء پروردگار
۳۷	فصل چهارم
۳۷	اخلاص در نیت
۳۸	انواع اخلاص
۳۹	مراتب اخلاص

۳۹	۱- اخلاص از شائبه ریا و رضای مخلوق
۴۰	۲- حصول مقاصد دنیوی
۴۰	۳- وصول به لذات جسمانی
۴۰	۴- خوف عقاب و عذابهای جسمانی
۴۰	۵- منسلک شدن در سلک کروییان و ملائکه مقربین
۴۰	۶- خوف عدم وصول به لذات مرحله پنجم
۴۰	۷- وصول به لذات جمال الهی
۴۰	۸- خوف فراق و جدائی از ملیک مقتدر
۴۰	۹- انگیزه انجام امر الهی
۴۱	اخلاص در روایات
۴۲	توصیف اخلاص
۴۴	توصیف مقام اخلاص
۴۵	آثار اخلاص
۴۹	فصل پنجم
۴۹	محبت در انسان
۵۰	تعریف محبت
۵۰	یقین و معرفت و محبت
۵۱	حبّ الهی
۵۲	متعلّق محبت
۵۴	حب در قرآن مجید و روایات اسلامی
۶۵	فصل ششم
۶۶	نامه سی و یکم امام علی(ع)
۷۵	پندهای گوناگون
۷۹	و من خطبة له(ع)
۷۹	خطبه
۷۹	یصف فیها المتقین
۷۹	در وصف پارسایان
۸۰	خودساختگان عاشق
۸۰	رابطه متقابل معرفت و اخلاص
۸۱	از دام اسارت دنیا رسته‌اند
۸۱	قرآن را با همه وجود تلاوت کنند
۸۲	نماز پروا پیشگان، راز و نیاز خاکسارانه

۹۰	 کتاب العقل و الجهل
۱۰۸	 نامه
۱۰۸	 چهره واقعی دنیا
۱۰۹	 نامه
۱۰۹	 هرگز آرزوی مرگ مکن
۱۱۷	 ترجمه رساله آن حضرت
۱۱۷	 که به رساله حقوق معروف است
۱۲۰	 حق خدای بزرگ
۱۲۰	 حق خودت
۱۲۱	 حق زبان
۱۲۱	 حق گوش
۱۲۲	 حق چشم
۱۲۲	 حق پاها
۱۲۲	 حق دست
۱۲۳	 حق شکم
۱۲۴	 حق آلت
۱۲۴	 ثُمَّ حُقُوقُ الْأَفْعَالِ
۱۲۴	 حق نماز
۱۲۵	 حق روزه
۱۲۶	 حق صدقه
۱۲۷	 حق قربانی
۱۲۷	 حق حج
۱۲۷	 ثُمَّ حُقُوقُ الْأَيْمَةِ
۱۲۸	 حق پیشوایان
۱۲۸	 حق حاکم (عادل)
۱۲۹	 حق آموزگار
۱۲۹	 حق ارباب
۱۳۰	 ثُمَّ حُقُوقُ الرَّعِيَّةِ
۱۳۰	 حقوق رعیت
۱۳۱	 حق دانش آموز
۱۳۱	 حق همسر
۱۳۲	 حق عبد زرخرید

۱۳۳	 وَ أَمَّا حَقُّ الرَّجِيمِ
۱۳۳	 حق مادر
۱۳۴	 حق پدر
۱۳۴	 حق فرزند
۱۳۵	 حق برادر
۱۳۶	 حق آزاد کننده
۱۳۶	 حق عبد آزاد شده
۱۳۷	 حق کسی که با تو احسان نموده
۱۳۸	 حق اذان گو
۱۳۸	 حق امام جماعت
۱۳۹	 حق همشین
۱۴۰	 حق همسایه
۱۴۰	 حق رفیق
۱۴۱	 حق شریک
۱۴۱	 حق مال
۱۴۲	 حق بستانکار
۱۴۳	 حق معاشر
۱۴۳	 حق مخالف ادعا کننده از تو
۱۴۴	 حق مخالفی که مدعی او شده‌ای
۱۴۴	 حق کسی که با تو مشورت کند
۱۴۵	 حق کسی که با او مشورت می‌کنی
۱۴۶	 حق کسی که از تو نصیحت خواهد
۱۴۶	 حق کسی که به تو نصیحت کند
۱۴۷	 حق بزرگسالان
۱۴۷	 حق خردسالان
۱۴۸	 حق نیازمندان
۱۴۸	 حق کسی که از او چیزی می‌خواهی
۱۴۹	 حق کسی که تو را شاد کند
۱۵۰	 حق کسی که به تو بدی کرده
۱۵۰	 حق هم‌کیشان
۱۵۱	 حق اهل ذمه

فصل اول

علم اخلاق یکی از با اهمیت ترین علوم در حوزه علوم انسانی است؛ چرا که متکفل بیان یکی از ابعاد وجودی انسان کامل است و از مهمترین مباحث و با ارزشترین دانشها برای هر فرد، طرح تئوریک انسان کامل است.

آیا انسان نباید مدلی از انسان کامل دارا باشد؟

علم اخلاق مباحث خویش را در دو محور مطرح می نماید:

الف: بیان خوبها و بدها در ناحیه فعل اخلاقی.

ب: طریقه اکتساب خوبها و طریقه اجتناب از بدها.

موضوع مورد بررسی در علم اخلاق، فعل اخلاقی است و تمام مباحث علم اخلاق پیرامون همین امر است. فعل اخلاقی به جنبه های اختیاری انسان اطلاق می گردد.

انسان دارای شش بعد اختیاری است که این شش بعد عبارتند از:

الف: اندیشه

ب: محبت

پ: اراده

ت: صفت

ث: عاطفه (اموری که منفعت آن به دیگران برسد).

ج: فعل جوارحی (کارهایی که از اعضاء و جوارح ما صادر می شود همانند صحبت

کردن یا لباس پوشیدن).

تذکر این نکته لازم است که بعضی از ابعاد را که متذکر شدیم می‌توان تحت عنوان ابعاد دیگر مطرح نمود، به عنوان مثال امور عاطفی را می‌توان زیرمجموعه فعل جوارحی مطرح کرد.

بعد از درک مفهوم علم اخلاق و بررسی مفهوم فعل اخلاقی هم‌اکنون در صدد بررسی مبدأ و مقصد در علم اخلاق هستیم تا بتوان مسیر حرکت در این علم را بدست آورد؛ چرا که اگر ما مبدأ و مقصد حرکت خویش را بدانیم خیلی خوب می‌توانیم به حرکت خویش ادامه دهیم و آن را سرعت بخشیم و تمام نیروهای خویش را در این راستا منسجم کنیم و از استراتژی مناسبی برخوردار گردیم.

مبدأ حرکت در علم اخلاق، جنبه‌های اختیاری انسان است. جنبه‌های اختیاری انسان را در شش محور، تحت عنوان فعل اخلاقی مورد بررسی قرار دادیم و مقصد در علم اخلاق، بررسی مقام انسان کامل در حوزه اخلاق است و از نظر عملی مبدأ حرکت، ابعاد اختیاری انسان و مقصد، وصول به مقام انسان کامل است.

انسان کامل در حوزه تفکر دینی، دارای ابعاد وجودی گوناگون است که از جمله این ابعاد سه محور اعتقادات، اخلاقیات (فعل اخلاقی) و شهود عرفانی را می‌توان بیان نمود. یکی از ابعاد وجودی انسان کامل، ساختار فکری یا مبانی اعتقادی انسان کامل است که این امر در آیات و روایات فراوانی مورد بررسی قرار گرفته است که به عنوان نمونه از آیه سوم سوره مبارکه عصر و آیه دویست و هشتاد و پنج سوره مبارکه بقره می‌توان نام برد:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَالْعَصْرُ * اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِي خَسْرٍ * اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوٰصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوٰصَوْا بِالصَّبْرِ﴾

خداوند متعال، تمام انسانها را در این آیه شریفه در خسران می‌داند، مگر کسانی که دارای ایمان هستند که بر این اساس یکی از ابعاد وجودی انسان کامل، اعتقاد او است.

﴿اٰمَنَ الرَّسُوْلُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُوْنَ كُلُّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَ مَلٰٓئِكَتِهٖ وَ كُتُبِهٖ وَ

رُسُلِهِ لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿

رسول «محمد» به آنچه از پروردگارش بر او نازل شده ایمان آورده و مؤمنان نیز همه به الله و ملائکه و کتب و پیامبران ایمان آوردند مابین هیچ یک از پیامبران الله فرق نمی‌گذاریم و گفتند (ما فرمان خدا) را شنیده و اطاعت کردیم پروردگارا ما آمرزش تو را می‌خواهیم و بازگشت همه به سوی توست.

یکی دیگر از ابعاد وجودی انسان کامل، اخلاقیات او است که در این مقام، به مفهوم آراسته شدن انسان کامل به تمام امور خوب و پیراسته شدن از تمام امور بد است. یکی دیگر از ابعاد وجودی انسان کامل، بعدی است که از آن تحت عنوان، بعد عرفانی یاد کردیم که به عنوان مثال از لقاء الهی می‌توان نام برد.

خداوند متعال در آیه صد و ده سوره مبارکه کهف می‌فرماید:

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

«پس هرکس به لقاء پروردگارش امید دارد باید کاری شایسته انجام دهد و هیچکس را

در عبادت پروردگارش شریک نکند.»

علم اخلاق در صدد بررسی یکی از ابعاد وجودی انسان کامل است و آن بعد آراستن

و پیراستن است که به آن اشاره نمودیم.